

ANTONI TORRENT I MARQUÈS.
Restaurador de Música Antiga
Catalana a 78 revolucions.
Membre de "Fonovilassar 78"
C/ Sant Roc 2 –1r-2ª.
08340 Vilassar de Mar.
Tel. 93.759.56.27 Fax: 93.750.66.71
Email: vilassardana@eresmas.net
Email torrent@eremas.net

VISIÓ EUROPEA DEL NEIXAMENT DE DE L'ENREGISTRAMENT SONOR

Sovint ignorem que el segle XIX fou una època de descobriments i avenços tecnològics de gran importància i rellevància. No caiguem a la temptació i la supèrbia de creure'ns que sols s'ha progressat durant el segle XX. Avui, però sols faré referència a una branca, als enregistraments sonors.

Al llarg d'aquesta article apareixeran tres personatges que són els protagonistes de la història i cal no perdre'ls de vista si volem comprendre el tema d'avui. Són: **Graham Bell, Emili Berliner i Thomas Alva Edison.**

Es curiós ressaltar que els tres són pràcticament de la mateixa edat i dos són emigrants europeus als Estats Units d'Amèrica, un país que ja comença a liderar la tecnologia mundial.

Graham Bell neix a Edimburg el 1.847 i emigra, com molts d'altres, als Estats Units d'Amèrica. Fou professor de fisiologia a la universitat de Boston, físic i inventor. Investigant sistemes de comunicació per als sords arriba a plantejar un esquema que esdevindrà l'origen de la telefonia clàssica. Més tard prendrà part en el desenvolupament del fonògraf. Va morir al Canadà el 1.922.

Emil o Emile Berliner neix a Hannover Alemanya el 20 de maig 1.851. És enginyer i emigra als Estats Units el 1.870. Inventa el micròfon i passa a ser tècnic de la "Compañia Telefònica Bell". Ben aviat inventarà el disc i el gramòfon. El 1.881 retorna a Europa com a màxim responsable de la "Telefònica Bell."

Thomas Alva Edison neix a Ohio el 1.847. Inventa el telègraf el 1.864, el fonògraf 1.877, la làmpada de incandescència 1.879, el Kinetoscope el 1.891 que fou el primer projector de cine i molts més invents. Va morir a Nova Jersey 1.931.

Tot comença als Estats Units el 1.876. Aquest any neix la telefonia clàssica sota la discutida paternitat de Graham Bell. La Humanitat ha iniciat la cursa de la comunicació i gravació musical

Un any més tard, el 1.877, Emil Berliner inventa i patenta el primer micròfon que millora un any més tard i ven la patent a la "Compañia Telefònica Bell" per la quantitat de 75.000 dòlars més un lloc de treball con a tècnic a l'empresa d'alta tecnologia del moment, la telefònica.

Curiosament, però, el micròfon no adquireix protagonisme al món musical fins a partir de 1.925 amb l'arribada de les emissores de radio i la gravació elèctrica.

El 1.877 fou, també, l'any clau per la fonogravació. Thomas Alva Edison el 27 de desembre patenta el fonògraf; però no mostra gaire interès per desenvolupar l'invent. El progenitor del telèfon, Graham Bell i el seu soci i col·laborador Sumer Tainter, desenvoluparan i milloraran el fonògraf fins aconseguir la intel·ligibilitat dels seus missatges. D'entrada la sonoritat era, francament, molt deficient.

Segurament que penseu: què diantre és un fonògraf? Doncs be, és una aparell capaç de gravar i reproduir la veu amb certa qualitat. Volia fer la missió de les gravadores actuals. Popularment se'ls coneixia com a "Màquines parlantes" i els seus missatges con a "palabras en conserva".

Naturalment era un artefacte per a esnobs i potentats, que a la vegada inspirava recel per que mostrava públicament part de la intimitat perdurant el so de la nostra pròpia veu. Un fet considerat com a cosa de bruixes i diabòlic a partir d'aquest invent.

Si als recels del públic hi afegim la baixa qualitat de reproducció és evident que se li augura un magre futur. La veu s'enregistrava en cilindres, complicats de funcionament, de manejar i de guardar.

Tretze anys més tard, es a dir al voltant de 1.890, el fonògraf havia millorat la seva tècnica gràcies al treball de l'equip format per Graham Bell i Sumer Tainter, es van fer els primers enregistraments musicals sobre cilindres. No he tingut la sort d'escoltar cap enregistrament fet abans de 1.900.

El mes vell que conec data de 1.903, i són unes fantasies al piano interpretades pel mestre Isaac Albéniz. Tenen un so especial i característic. En certa manera recorda la remor d'una caragolina de mar que, aplicada a l'oïda, creiem escoltar l'eco llunyà de les ones marines conformant el taló de fons de la música enregistrada. Aquest soroll en els discos se'l coneix amb el nom de "fregit".

Avui se'ns fa costa amunt recuperar música enregistrada en fonògrafs, i a més, la seva qualitat segueix sent baixa. Sols és interessant per persones preparades, que saben i aprecien el valor d'aquells enregistraments o per als tocats de l'ala i tossuts pel tema, con és el meu cas.

L'acceptació del fonògraf arriba al seu zenit als anys 20 i desapareix quasi per complert a partir del crac del 1.929. El sistema horitzontal d'enregistrament, el gramòfon i el seu disc, s'imposen d'una forma definitiva.

El poble mostra més interès per escoltar música en les millors condicions possibles, una afecció de moda al segle XIX, que enregistrar i escoltar la veu.

No tinc coneixement que, a partir de 1.902, s'hagin enregistrarat sols en fonògraf sardanes i música popular catalana, la meua especialitat. Normalment tot s'ha fet en disc.

Deixem definitivament el món dels fonògrafs i seguim la pista al personatge que més interessa, E. Berliner. El 1.881 retorna a Europa com a responsable de la "Compañia Telefónica Bell". Jun amb el seu germà Josep obren la primera fàbrica de telefònica a Alemanya, concretament a Hannover; però, a la vegada, fan la pluriocupació i hores extres per millorar el sistema d'enregistrament i reproducció de la música.

Després d'uns sis anys d'estudis i proves el 1.887 aconsegueix el disc per a gramòfon. Les avantatges respecte als cilindre són evidents: Fa servir un sistema horitzontal enlloc del vertical dels fonògrafs. Això li dóna més durabilitat i la possibilitat d'enregistrar a dues cares. Ha nascut el primer disc. Té un diàmetre de 12 cm, fet amb zenc, gira a 150 revolucions i té una durada d'un minut. Aquesta patent es va enregistrar el 29 de setembre de 1.887.

El disc sol no te cap sentit ni cap valor, calia inventar una nova màquina, el gramòfon, capaç de reproduir el seu disc. Les primeres proves les fa el mateix Berliner gravant amb pròpia veu el "Parenostre" i la cançó "Brilla, brilla, estrellita".

Un any més tard, el 16 de maig de 1.888, a Filadèlfia fa una nova demostració del seu sistema: grava i reproduceix la seva pròpia veu llegint la "Declaració de Independència americana". Conscient de la importància del seu invent fa un discurs que acaba amb una premonició profètica i es pregunta: "¿No serà como entrar incluso en comunión con la inmortalidad?" El esdeveniment va causar tal impacte que tot seguit esclata una dura i llarga guerra de patents entre Bell & Tainter, Berliner i Edison.

Fins al moment E. Berliner encara no ha previst l'aplicació comercial de la música al seu invent. Està més preocupat per fer la competència als fonògrafs augmentant la qualitat dels enregistraments.

L'any següent, el 1.889, E. Berliner retorna als Estats Units per presentar el seu gramòfon, patentada també la paraula i marca "Gramòfon", que funciona no amb discos de zinc si no de cel·luloide. Un any més tard concedeix la primera llicència de fabricació a "Kámmerer & Reinhard" fabricants de joguines. Per tant als Estats Units es fabriquen els primers discos de cel·luloide al voltant de 1.890. Els gramòfons eren molt diferents als models que ell mateix millorarà uns anys més tard. La poca duració de l'enregistrament quasi el descartava, de moment, per la música.

La indústria de la gravació, poc a poc, va captant l'interès del públic consumidor i dels inversors. El 1.893 E.Berliner crea la "**Compañia de Gramófonos de Estados Unidos**" que amb les seves múltiples filials arreu del món, esdevindrà la major indústria destinada a gravació i reproducció musical

El 1,894 surten al mercat els primers gramòfons de Berliner al preu de 12 dòlars. Aquest gramòfon és un artefacte molt curiós i primitiu. Encara no s'ha resolt el sistema d'acumular energia per fer girar el plat. Cal girar el manubri constantment mentre sona la música . Els discos s'anomenen "Láminas" i surten al mercat al preu de 0.50 dòlars.

En 1.895 després del fracàs dels discos de cel·luloide primer i els de goma dura després , es prova una barreja de laca, pols de roca, negre fum i fibres de plantes. El producte resultant permet premsar millor sense minvar la qualitat de la gravació.

El mercat, però ,no acabava d'entrar en aquest aventurat i novedós món. El preu del conjunt tampoc hi col·laborava massa i els inversors no veuen clara la formula de guanyar diners amb el nou invent.

E.Berliner és multiplica buscant socis capitalistes fins que aconsegueix convèncer a la "Compañia Ferroviaria de Pennsylvania " per invertir 25.000 dòlars en la "**Filadèlfia Compañia de Gramofonos**" empresa propietat de E. Berliner.

En 1,896 J. Johnson inventa i patenta el sistema de motor que, ja d'una forma definitiva s'incorporarà a tots els gramòfons. Es un espiral d'acer –molla- que es comprimeix girant un manubri, que acumula energia i controla el número de revolucions per minut. E.Berliner i J. Johnson s'associen per fabricar i comercialitzar les màquines patentades amb la marca"Gramofon". Aquest sistema fou el definitiu.

En 1.897 els primers artistes musicals són cauts a donar el seu nom, recelen del nou sistema i temen el descrèdit personal. El públic, però, mostra interès i les seves preferències vers els aparells "Gramofon".

E.Berliner intenta crear la primera fabrica de discos i "Gramòfons" a Alemanya tot i l'apatia i poc interès del públic. Els discos son de 17.5 cm de diàmetre, tenen una cabuda musical de 1,50 minuts i giren entre 70 i 80 rxpm.

En 1.898 es comença a animar el mercat europeu i els germans Berliner i uns socis anglesos funden a Londres la "**The Gramophone Company**" amb un capital inicial de 15.000 lliures esterlines. Aquesta empresa comercial controlarà pràcticament totes les marques europees. Les desavinences d'aquesta nova companyia amb el clan Berliner porta a que a la tardor del mateix any, concretament el 26 de novembre, es funda a Alemanya la "**Deutsche Grammophon**" amb un capital inicial de 20.000 marcs. El valor de les accions puja com l'escuma i sols dos anys mes tard declararà uns beneficis anuals de 317.006 marcs

El 6 de desembre del mateix any, l'empresa "Deutsche Gramophon" s'enregistra davant notari. És del clan Berliner, concessionària de la firma anglesa i s'estableix a Hannover. Ben aviat es convertirà en la primera i més gran empresa del sector, d'on sortiran trens carregats de discos cap a la Rússia Imperial i per tot Europa.

La companyia anglesa feia les impressions, es a dir les matrius dels disc, mentre que l'empresa alemanya premsava els discos i construïa gramòfons amb els components principals importats d'Estats Units.

Els discos premsats porten con a logotip un "Àngel fonogràfic" i la marca "**E. Berliner's Gramophone, Covered by English and Continental Patents.**" Es coneixen amb el nom simplificat de "Berliner's" són d'un diàmetre de 17 cm i premsats a una sola cara. Els primers porten els títols gravats a ma i a la cara posterior, completament plana, sols hi figura: "Reproduced in Hannover". D'aquestes característiques en tinc un gravat el 15-7-1.900. La seva sonoritat és molt acceptable. Són els discos més interessants en tots els sentits i ens descobreixen un món desconegut.

El 1,899, el consorci Gramophone , angles i alemany, constitueixen una empresa filial a Paris anomenada "**Compagnie Française du Gramophone**". Aquesta nova companyia , el 1.903, obrirà la primera sucursal a Espanya, concretament a Barcelona, al carrer Pelai cantonada Rambles. El concessionari és un franco-alemany anomenat Reig. D'aquesta branca en sortirà el primer disc gravat a Espanya : el "disco gramòfono" premsat al C/ Balmes 56 de Barcelona per la marca "Compañia del Gramofono S.A.E"

El 1.900 la casa "Gramophone" compra la marca de fàbrica "**La voix de son Maître**", ja dissenyada per encàrrec d'una marca de fonògrafs. En un principi fou traduïda literalment com "La voz de su Maestro" però poc més tard es canvia definitivament per: "La voz de su amo" El logotip és un gos assegut escoltant el so d'un gramòfon i el creador és el dissenyador francès Francis Barraud que immortalitza el seu gos de companyia, un fox terrier anomenat "Nipper". Aquesta anagrama li costà a la companyia 25.000 dòlars. Aquest logotip s'emprarà regularment a partir de 1.909, quan surten les gravacions a dues cares.

S'acosta la fi dels discos "Berliner's" i comença l'era del conegut i popular "Gramophone" amb angelet o sense, precursor del "Disco Gramófono" català. És la marca que el 1.905 començarà a gravar amb regularitat les primeres sardanes i música catalana d'una forma gradual i progressiva. L'any següent, el 1.906, s'estableix a Barcelona la marca francesa "Odeon" que s'havia fundat a Paris el 1.904 Però de tot això n'escriuré la propera ocasió.

Comprenc que el tema d'avui ha segut una mica carregós; però es difícil, en un espai reduït, donar una idea més o menys clara d'un fet tant important que cal saber i espero que sigui de l'interès dels lectors.

Signat. Antoni Torrent i Marquès.